

A politikai fennománia 1863-ban

1. Bevezetés

Dolgozatomban az 1863-ban megjelent *Helsingin Uutiset* c. lap eszmei állásfoglalásait vizsgálom, melyeknek része volt a finn nemzeti eszme ideológiai megjelenítésében. Ebben fontos szerepet játszott Yrjö Sakari Koskinen (korábban Forsman, később Yrjö-Koskinen; 1830–1903), aki meghatározó alakja volt annak a mozgalomnak, amely később a fennománia nevet kapta. A folyamat bemutatására Koskinennek a *Helsingin Uutiset*-ben megjelent cikkeit, eszmei állásfoglalásait veszem górcső alá, néhány jellemző tárgy köré csoportosítva őket. Ezek olyan kérdéskörök, amelyek a korabeli sajtó hasábjain folytatott vitákban rendszeresen és karakteresen megjelentek, illetve a század folyamán többször visszatértek, ugyanakkor a finn eszmetörténetnek, áttételesen a finn nacionalizmusnak is fontos elemeit képezték. A fennománok a nemzet és a nemzeti szellem kategóriáival a finn kultúra és nemzetiség európai lépték szerinti értékeit hangsúlyozták, s ehhez szorosan kapcsolódott a finn nyelv emancipációja és művelése. Az államiság és a képviselőlet kapcsán megfogalmazott nézeteik a finn politika és társadalom átalakítását és modernizációját célozták meg; ezek eredményessége, célba érése sokban függött retorikai megjelenésüktől. Dolgozatomban azt szeretném érzékeltetni, miként mozdult el ez az eszmei irányzat a politikai ideológia irányába, azzal párhuzamosan, ahogy a nyilvánosság egyik elemeként megjelenő sajtó is a véleményformálás eszköze lett. Kitérek ezen kívül a politikai életben ekkor megjelenő pártosodásra, csoportszervezésre, aminek visszhangja, ill. kezdeményei szintén megfigyelhetőek voltak a lapban, ill. a lap körül.

A dolgozat befejezéseképp megpróbálom értékelni az 1863-as év jelentőségét a fennomán eszme és a finn sajtótörténet szempontjából.

2. Politikai élet az 1860-as évek elején

A finn politikai életben a krími háború után kezdett új hangulat és a korábbiól eltérő, szabadabb hangvétel megjelenni. Korábban egyfajta halotti csend lengte körül a finn politikát, aminek természetesen a háború utáni sokk is adhatta az alapját. Feszülten figyelték az oroszok harcát, aminek hátrányos vége a finnek számára sem kecsgetett semmi jóval. A

háború lezárásával viszont Finnország is megmozdult. Az egyetem, a sajtó, a közélet egyaránt aktivizálódott, politikai alternatívákat keresett, amelyek hátterében a sándori reformszellem munkált. Az 1809-et követő időszak olyan kérdéseket hagyott megoldatlanul, amelyekhez immáron elengedhetetlen volt a rendek összehívása. A változások szele a finneket is elérte. A rendi társadalom elemei bomlásnak indultak, s egyre fontosabb probléma volt, hogy hogyan lehet a paraszti réteget is befogadó modern nemzetet felépíteni. A szociális kérdés azonban nem olyan súllyal jelent meg, mint a politika átalakítását érintő alkotmányos kérdések. Az előző évtizedben berekesztett fórumok (l. az 1850-es cenzúrendeletet) helyén utat talált magának a szabad vélemény, amit a sajtó közvetített.

2.1. Az eszmei útkeresés első megjelenése: a *Helsingfors Dagblad*

Az első liberális beállítottságú csoportosuláshoz kapcsolódott a skandinavizmus gondolata, melynek képviselői a „manchesteri iskola” támogatói voltak. Legjelentősebb csoportjuk az 1861 telén alapított *Helsingfors Dagblad* körül alakult ki (dagbladisták) (Langren 1988: 289–295, Vares 2000: 7–27). Elsősorban a nyugati orientációt és az orosz birodalomtól való elszakadást hangsúlyozták, kiemelve a finn autonómia jogi alapjait és azok eltérését az autokratikus orosz viszonyoktól.

1861 jelentette az igazi fordulópontot a szabadelvű csoport történetében, amikor állást foglalt az országgyűlési reform előkészítő bizottsága, az ún. januári bizottság ellen, annak alkotmánysértő voltára hivatkozva. A nyilvános vita 1861 őszén, ötvenkét kérdésben zajlott le. (A „januári bizottságot” 1861 januárjában hívta össze II. Sándor az egyre fokozódó politikai követelések kielégítésére. A bizottság munkáját már márciusban befejezte. A cár részben a folyamatos támadások miatt módosította a feladatát, s végül csak a közelgő országgyűlésen megvitatandó kérdésekre történő javaslatok kidolgozásával bízta meg. Alkotmánysértőnek azért volt nevezhető, mert noha minden rend csak 12-12 tagot küldött soraiba, a rendi gyűlés hatáskörével rendelkezett.)

A frissen alapított *Helsingfors Dagblad* a vitában már napi rendszerességgel megszólalva vett részt. Állásfoglalásai, nézőpontja, társadalmi és politikai programja a rendszeresen megjelenő vezércikkekben voltak olvashatóak. Ezeket legtöbbször Edward Bergh és A. H. Chydenius írta. A lap a Viipuriban megjelenő, 1863-ban alapított fennomán szellemű orgánummal, az *Otawával* vitázva szögezte le – ha pontosabban nem is fejtette ki – a nyelvkérdésben elfoglalt álláspontját, miszerint szükségesnek látja a finn nyelv jogainak elismerését és biztosítását, ezt azonban a kormányzat feladatának tekinti. A lapban az 1863-as országgyűlés alatt tették közzé a „liberális programot”, mely a törvényesség erősítését célozta.

2.2. A fennománok és J. V. Snellman

A fennománia alapjait és céljait elsőként és rendszerbe foglalva J. V. Snellman fogalmazta meg. Ő az 1840-es években, a hegeli filozófiára támaszkodva dolgozta ki állam- és társadalomelméletét, amit a fennomán értelmiség hosszú ideig tevékenységének minden részletét meghatározó tanításnak fogadott el.

A snellmani politikai filozófia középpontjában az állam állt (Manninen 1986: 127), melyen nem az intézményeket kellett érteni, hanem a civilizáció legfejlettebb formáját, ahol a törvényhozásnak a polgári társadalom minden egyes tagja érdekében végzett áldásos munkája és a közjó elérése volt a központi kérdés és feladat.

A társadalmi kérdések tárgyalásában Snellmannál nagy hangsúlyt kap a szabad sajtó és a nyilvános vita, melyeknek előfeltétele, hogy az értelmiség a nép nyelvén tudjon beszélni; másrészt az oktatásnak kulturális értékeket kell közvetítenie a nép, a tömegek számára, hogy azok a nemzet hasznos részévé válhassanak. Ehhez szükség van a finn nyelv hivatalossá tételére az iskolákban és a hivatalokban. Snellman eszmerendszerében ezzel párhuzamosan fontos szerepet kap a polgári jogok kiterjesztése is, de ennek előfeltétele a nemzeti érzelmű értelmiség megeremtése és megerősítése. A politikai jogok kiszélesítését meg kell, hogy előzze a nemzeti érdekek szerinti cselekvés és az egyének magánszférájának jogi szabályozása (Liikanen 1995: 125–127).

Snellman olyan sorrendet állított fel a nemzetépítés folyamatában, melyben az állami szuverenitás kérdése csak másodlagos; megelőzi az egyéni szabadságok kiterjesztése és a nemzeti kultúra hordozójának, a nemzeti értelmiségnek a megeremtése. A szervezeti kérdések és a politika Snellmannál ebben a gondolatban kapcsolódnak össze: habár nem utasítja el a polgári társadalom szabad szerveződését, annak mégis egyfajta korlátozott, az értelmiség által kontrollált formáját akarja megvalósítani. Az elit értelmiségnek meg akarta adni a lehetőséget, hogy társaságokat, egyesületeket hozzon létre az eszmék, vélemények ütköztetésére, de a tömegektől ezt nem várta el, így számukra a szervezeteket is fölöslegesnek tartotta. A század második felében meginduló politikai csoportszerveződést, pártosodást elutasította, s a politikát továbbra is a személyes kapcsolatokon keresztül vélte sikeresen érvényesíthetőnek (lásd a nyelvrendeletet 1863-ban).

A snellmani gondolat Koskinenre is hatást gyakorolt. Nézeteiket, filozófiai és történelmi felfogásuk hasonlóságát a finn történetírás már feltárta, ezért is volt fontos ismertetnünk a nemzeti eszme első megjelenésének jellemzőit. Ezekhez igazodik Koskinen fő műveinek elkészítésekor. Abban, ahogy a finn és az egyetemes történelem menetét értelmezi, szoros egységet lehet felfedezni a snellmani gondolatokkal. A

politikai térben és a nyilvánosan lefolytatott vitákban viszont ez az eszmei letisztultság és gondolati egyezés részben megszűnik, a politikai fegyverként használt ideológiának adva át helyét.

A Snellman-hívek mellett létezett még egy fennomán csoport, amely az 1847-ben alapított *Suometar* c. lap körül alakult ki. Vezetői, Paavo Tikkanen és August Ahlqvist a finn nyelv és kultúra fejlesztését tartották legfontosabb céljuknak, de a politikai életben való részvételt elutasították, részben nyugati orientációjuk és az oroszoktól való idegenkedésük miatt, részben pedig azért, mert a politikai kérdésektől függetlenül akarták a művelődés és oktatás ügyét rendezni. A *Suometar* köré csoportosulókkal a fiatalabb fennomán generáció hamarosan összeütközésbe került, aminek a mozgalom szétválása lett a következménye (Rommi–Pohls 1989: 69).

3. Yrjö-Koskinen és a Helsingin Uutiset

Yrjö-Koskinen már fiatalon lelkesedett a finn nyelvért, sokat olvasott és írt finnül. Hivatást választva történész és politikus lett. Bár finnül írt a „jövendő” finn elitjének és a vidéki lakosságnak, de hozzátehetjük: a fennomán gondolatot a svéd nyelvű értelmiség számára is elfogadható politikai gondolatként akarta bemutatni. Újságírói pályája svédül indult. Első cikkei az *Åbo Tidningar*-ban jelentek meg 1853–54-ben (Suolahti 1933). Többek között határozottan javasolta, hogy H. G. Porthan latin nyelvű műveinek fordításakor a célnyelv a finn legyen. Pályája kezdetén Koskinen a *Suometar* köréhez tartozott, de gyakran ütközött össze a kör nála idősebb, eltérő nézeteket valló vezetőivel, és éles kritikával illette a lap körül gyülekező „régí hűséges” fennománokat.

Koskinen már az 1860-as évek elején egy új lap beindításán gondolkodott. 1861–62-ben folyamatosan tervezgetett egy nagyobb példányszámú lapot, szűk baráti körből keresve hozzá segítőt. Támogatói közül Agathon Meurman és Jaakko Forsman a legfontosabbak. Meurman ekkor már elismert újságíró volt, aki rendszeresen megszólalt a főbb politikai kérdésekben, s hamarosan tevőlegesen is részt vett a politikában. Jaakko Forsman, Koskinen öccse, ekkor Helsinkiben tanult, így természetesnek tűnt, hogy tanulmányai mellett a lap szerkesztésével kapcsolatos feladatokat lásson el. A létrehozandó lap legfontosabb feladata az új korszak viszonyaihoz való alkalmazkodás és a lépéselőnyben levő liberálisok kezdeményezéséhez, a *Helsingfors Dagblad*-hoz való felzárkózás volt, azaz egy újfajta retorika kialakítása: a politikai legitimációt és a társadalmi reformokat úgy képzelték megvalósíthatónak, ha „a nép akarata” (*kansan tahto*) és érdekére hivatkoznak. A célra egy heti rendszerességgel megjelenő, határozott állásfoglalással (politikai ideológiával) bíró újság látszott alkalmasnak.

A lap beindításával az „ifjú fennománok” (jungfennomaani) csoport egyfelől el tudott szakadni a *Suometartól*, azaz egyedi hangvétellel tudott beleszólni a politikai kérdéseket is érintő vitákba, másfelől a nemzet irányzat évtizedes elképzeléseit is markánsabban tudta megszólaltatni, azaz a politika részévé avatta őket.

Koskinen saját pártjának „programját” egyszerűen határozta meg: „A fennománia, finn érzelműség, finnszenvedély, finnség iránti vonzódás – vagy ki hogy akarja nevezni – a finn nemzetiség fejlődését tartja hazánkban a legfontosabb dolognak, ez pedig megköveteli, hogy hazánk nyelve elfoglalja az őt megillető jogos helyet. A fennománia vezérgondolata: a finn népnek Európa nemzetei között van a helye” (Yrjö-Koskinen 1905: 17).

Egyszerre jelennek meg ebben a programban a fennomán gondolat legfontosabb dimenziói: a nemzetiség és az emberi egyetemesség. Yrjö-Koskinen 1871–72-ben egyetemi professzorként tartott előadást az emberiség történetét meghatározó eszmékről, amelyek, mint az idézetből látni, már korábban szellemi tájékozódási pontokul szolgáltak számára.

3.1. A nyelv és a nemzetiség kérdése

A nyelv köré épített nemzeti törekvés a fennomán gondolat egyik lényeges eleme. Megjelenése természetesen nemcsak a fennománok vagy a politikai életben ekkor határozottabb hangot megütő „ifjú fennománok” esetében figyelhető meg, hiszen hasonló álláspontot képviselt a radikálisnak éppen nem nevezhető, a politikától és ideológiától magát mindig távol tartó Elias Lönnrot is. A nyelv ekkor olyan azonosulási minta volt, amelyen keresztül a kollektív identitástudat legjobban megjelenhetett. Már csak azért is, mert a finn nyelv sajátosan elkülönült a svédétől is, oroszától is (ezáltal a „mi” és az „ők” különbsége egyszerűen volt értelmezhető), de legfőképpen azért, mert ekkorra már olyan kulturális érték hordozójaként jelent meg, amelynek révén a nyelvi azonosság egyszersmind a kulturális gyökerek, hagyományok, nemzeti múlt azonosságának is jelképe volt.

A nyelv politikai ideológiában való alkalmazása azonban új elemként fogható fel. A finnek a svédvel való egyenértékűvé válása egyben a két kultúra emancipációját is magában hordozta. A koskineni felfogásban ez a finn nyelvűség kizárólagosságára való törekvést jelentette: „Eddig a finn nemzet ügye semmi másért nem lépett előre, csakis azért, mert az egynyelvű finneknek az volt az igényük. Ha az egyik rendünk nem volna teljes egészében egynyelvű, akkor még ennyi sikert sem tudtunk volna a finn nyelv számára kicsikarni. Meglepő-e, ha ez az egynyelvűség olyan értékes számunkra. A mostani helyzetben a finn nemzet, s éppen annak egynyelvűsége a legfontosabb. Minél nagyobb mértékben terjed el a kétnyelvűség, annál többet veszít a finn nemzet az erejéből, és a finnek

végül isten háta mögött élő erdőlakók lesznek. És akkor csak vadakká válhatnak, elzárva minden műveltségtől és a közösségi élet előnyeitől. Ilyen helyzetet eredményezhet a kétnyelvűség elterjedése Finnországban” (Yrjö-Koskinen 1905: 191).

A nyelvnek különösen fontos jelentősége volt ebben a korszakban. Történetének újabb szakaszába átlépve a finn nép kettős terhet hordozott, és mindkettő kapcsolódott a nyelvhez. Finnül beszélt a nagyhercegség csaknem egész lakossága, mely paraszti társadalom volt, miközben a politikai és gazdasági elit, a nemesség, amely a svéd uralom idején a tartományt irányította, svéd nyelvű volt. E nyelvi szakadék mellett létezett egy társadalmi is: az értelmiség számára a nép életkörülményei, szokásai és kultúrája teljesen ismeretlenek és idegenek voltak. A finn nyelvet az ebbe viszonylag egységessé, hogy a lutheránus egyház nyelve volt, ami különösen felértékelte a papság szerepét a finn nyelv és a nemzeti eszme fejlődésében. A nyelvi identitás ugyanakkor nemcsak az egységes nyelv által előírt normákhoz és szabályokhoz való viszonyt jelentette, hanem az egyéni különbségek és a kollektív azonosság relációját is, „a változó világ kihívásaiból adódó választási kényszert az individuális függetlenség és a közösségi azonosság alternatívái között” (Karkama 2002: 149). A közösség határait a nyelvi határhoz kötötte a koskineni retorika: „A nyelvkérdés számunkra nemzeti kérdés – a finn nyelvnek uralkodó nyelvvé kell válnia (...). Ez az a pillanat, amikor a finn nemzet jövőjéről van szó” – írja „Suomen kielen asema täällä hetkellä” (A finn nyelv jelenlegi helyzete) c. cikkében a *Helsingin Uutiset*-ben (Yrjö-Koskinen 1905: 169).

Nemzetiség és nyelv olyan szorosan összefüggő és egymást erősítő elemei a koskineni retorikának, amelyek kioltanak minden más lehetséges azonosulási alapot. Ennek magyarázata a finn államiság felemás helyzetében keresendő. A hiányzó állami függetlenséget a nemzeti közösség kulturális homogenitása pótolhatja, s ez a közösség elsősorban az azonos nyelvet beszélők közösségét jelenti. De nem ez az egyetlen lehetséges szempont: a nemzeti csoportot más is összekapcsolhatja, mint a nyelvi vagy szellemi kötelék. A nemzet történelmi gyökerek és hagyományok kapcsolataként is értelmezhető, olyan csoportként, amelyet a közös múlt tart össze. Koskinen történetírói munkásságában kiemelt helyet foglal el a finnek történelmi fordulópontjainak kutatása. Az ún. buzogányháborúról vagy Yrjö Mauno Sprengportennek az 1800-as évek nagy változásaiban betöltött szerepéről írott művei a finn nemzeti érzést voltak hivatva erősíteni. E téma alaposabb elemzésére itt nem térünk ki, pusztán utalni szerettünk volna a koskineni életmű rétegzettségére.

Az említett nyelvi és társadalmi szakadék párhuzama állandó retorikai elemként tért vissza Koskinen írásaiban. Hogy milyen szempontokból

közelített ehhez a kérdéshez, azt érzékeltetik sorai a *Helsingin Uutiset* bemutatkozó számából: „(...) mi nem nevezzük nemzetinek azt az állapotot, amelyben a tanult ember nem érti a tanulatlan beszédét, a nemes más nyelvet beszél, mint a paraszt. Nem állítjuk, hogy a nemzetiség (kansallisuus) egyetlen jele a nyelv, s nemzetiség ott létezik, ahol csak egy nyelv van; ellenben szerintünk ahol a nyelv nem egy, ott a nemzet legfeljebb kialakulófélben lehet. Meggyőződésünk, hogy hazánk legfontosabb kérdése a finn nemzeti fejlődés. Minden nemzet szeretné a lehető legnagyobb mértékben megóvni és növelni önállóságát. Ehhez nem segítenek sem hadihajók, sem szabad állami intézmények, csak a nemzetek haladáshoz való joga és e jog érvényesítése” (Yrjö-Koskinen 1905: 6–7).

A herderi történelemértelmezés és a népek létezéshez való joga, valamint a kultúrák és a nemzeti karakterek sajátossága jelentik e gondolatmenet alappilléreit. Ezzel az állásfoglalással kötelezi el saját táborát, és fejezi ki politikai nézeteit a kormány felé. Az így értelmezett nemzetiség más jelentést hordozott a politikai, s mást a kulturális elitre nézvést. A politikában a szabad nemzeti fejlődés a hatalmi centrummal való békés együttélést feltételezte, míg a kulturális életben a nyelvi nacionalizmussal együtt járt az értelmiség (sivistyneistö) svéd nyelvű és svéd orientációjú részével való konfrontáció felvállalása is. Koskinen a politikai életben mindenképp elé helyezte a nemzeti-nyelvi fejlődést, mivel a finn nyelvű értelmiség megteremtése ekkor az egyik legfontosabb feladatnak számított. Ennek a programnak a továbbvitelét és képviselését szimbolizálja majd Koskinen személye az 1880-as, -90-es években, amikor a „kiegyezéspártiak” vezetőjeként működik (Rommi 1964).

Politikai kompromisszumra való hajlama már 1863-ban is megfigyelhető volt: „Szerintünk a finneknek most igazolniuk kellene, hogy nemcsak akkor lehet megbízni bennünk, amikor semmit sem tehetünk, hanem betartjuk kötelességünket akkor is, amikor lehetőségünk volna szembeszegülni. Így Oroszország mindig hűséges szövetségesre találhat bennünk, amennyiben nemzeti és politikai szabadságunkat engedi nyugodtan fejlődni.” S ami Koskinen éleslátását remekül bizonyítja, az néhány sorral alábbi kijelentésében rejlik: „Hisszük, hogy Oroszország most fogékony ennek betartására. Bizonyos értelemben új tapasztalatokat szerezhetett Lengyelországban arról, milyen kevés sikerrel jár a nemzeti törekvések elfojtása.” (Yrjö-Koskinen 1905: 137.)

A politikusi alkat ilyen jellegű finom megnyilvánulásai képet adnak Koskinen habitusáról. Mindez nem jelentette azonban azt, hogy a politikus Koskinen ne érzékelt volna a reformok keresztülvitelének fontosságát. Az államiság és a képviselő kérdésében elfoglalt álláspontja határozott véleményről, ugyanakkor haladó szellemű, a nyugati mintákat is ismerő politikai szemléletről tanúskodik. A következőkben ezt vizsgálom meg.

3.2. Az államiság kérdése

E témakör tárgyalása előtt fontos tisztázni a korszakban használatos fogalmakat. A *valtio* 'állam' szó jelentése nem azonos a *keisarikunta* 'császárság, cári birodalom', valamint *valtakunta* 'birodalom' szavak jelentésével. A *valtio* szóból származik a *valtiolaitos* 'állami intézmény' szó, továbbá több, a politikával és a hivatali funkciókkal kapcsolatos kifejezés, pl. a *valtiollinen* 'állami, politikai' melléknév. Csakhogy a XIX. század elején még nem használták ezt a kifejezést. Helyette a *valtakunta* volt általános, ez azonban nem volt alkalmas a finn állami státus leírására. A svéd *stat* szó gyakran szerepelt 'tartomány, országrés' jelentésben. Paavo Tikkanen volt az, aki idővel a finn nyelvben is megalkotta az állam, országgyűlés stb. szavak megfelelőit.

Az állam fogalmának politikai értelemben történő meghatározása az 1809-es porvooi rendi gyűléshez köthető. Vitatott volt, hogy milyen mértékű állami önállóságot szerzett akkor Finnország, milyen elemekből állt össze a finn szuverenitás – ha lehetett beszélni egyáltalán ilyenről –, s hogyan kellett értelmezni a cár szavait, melyek szerint „beemelte a finn népet a nemzetek közé”, azaz: hogy valódi „szerződést” kötöttek-e a rendek a cárral Porvoóban, s ha igen, jelentett-e ez a szerződés bizonyos önállóságot, függetlenséget a finneknek. A kérdések középpontjában mindig a haminai békeszerződés, a porvooi országgyűlés és az ezeket követő évek, évtizedek álltak, s az eltérő nézőpontokban fontos helyet foglaltak el a természetjogi, szerződéselméleti megközelítések. A kérdés folyamatos vizsgálata elvezetett az állam és a nemzet közötti kapcsolat értelmezéséig, és Koskinen azt az értelmezést fogadta el, melyet Snellman adott a J. P. Palmén által 1859-ben írt s a közvéleményben igen nagy visszhangot keltett *Lainopillinen käsikirja* (Jogtudományi kézikönyv) c. műről szólva. Snellman szerint a finn állam organikus szervezet, amelynek létrejöttében jelentős mozzanat volt a porvooi országgyűlés, de amely nem kizárólag annak az eredménye. Finnországot korábban valóban provinciának nevezték, de később nagyhercegség, önálló állam lett, amely saját kormányzattal, állami szervezettel, törvényhozással, jogrendszerrel, gazdasági intézményekkel és pénzügyi függetlenséggel rendelkezett. Mindezek létrejöttét Snellman olyan folyamatként értelmezte, amelyben a törvények, az írott paragrafusok vagy a cári nyilatkozatok csak a nemzeti szellem megnyilvánulásai, s a legfontosabb elem maga a nemzet. Az államiság feltételeit maga a finn nemzet teremtetette meg, s lépett „tartományból állami státusba” (Jussila 1987: 59–127).

Koskinen „Suomikiihko valtiollisena puolueena” (A finnszenvedély mint politikai párt) c. írásában kapcsolódott ehhez a gondolathoz: „(...) az állam nem csupán valami haszon végett létrehozott egyesület, hanem a nemzet

létezésének egyik formája, melyet a nép saját erejéből és szükségletéből alkot meg, hogy betöltse célját a világban. (...) És (...) mi a nemzet történelmi létezésének célja? Talán az, hogy más népekkel párhuzamosan gazdagodjon, gyarapodjon és művelődjön. Másik célja, hogy saját nemzeti értékeit képviselje a világban” (Yrjö-Koskinen 1905: 51). E válaszban felismerhető a hegeli filozófiának az a tétele, amely szerint az állam a nemzeti fejlődés legmagasabb foka és egyben célja is. Koskinen az államiságot a nemzeti értékek, a nemzeti szellem fejlődésével kapcsolta össze, olyan organikus egységként értelmezve a nemzetet, amelyet egyedi, belső szellemi jellemzői alkalmassá és felelőssé tesznek arra, hogy egyediségét kifejlessze a világtörténelemben.

3.3. *A szabadság értelmezése és a képviseleti rendszer*

Koskinen a nemzeti fejlődésben nem az alkotmányos fejlődést, az írott törvények deklaratív fejlődését hangsúlyozta, hanem a nemzeti szellem (génusz) által létrehozott rendet, amelyben ez a szellem megnyilvánul. Ezt tekintette olyan rendszernek, amelyben mind az egyén, mind a teljes közösség megtalálja helyét. A szabadság fogalmát viszont két kategóriába sorolta: „A szabadság olyan szó, amelyet manapság mindenki szájára vesz (...), a fogalom azonban meghatározatlan, ha mégannyira használatos is. Ezt igazolja a vita, ami oly gyakran fellángol, ha politikai, polgári vagy általános szabadságról, vagy ezek egymás közti viszonyáról beszélünk. De mit is jelentenek ezek a kifejezések? Általános, polgári szabadság az, amikor a polgároknak joguk van saját ügyeikben egyéni érdekük szerint cselekedniük, ha azzal más polgártársaik érdekeit nem sértik. A politikai szabadság ezzel szemben hatalom – hatalom, mellyel az egész nemzet létét és tevékenységét szabályozhatjuk. (...) Ez a hatalom nem kizárólag a népé, hanem az uralkodóé is. A népnek általában hatalma van beleszólni a politikai kérdésekbe, és éppen ez az, amit politikai szabadságnak nevezünk” (Yrjö-Koskinen 1905: 160–161).

E megnyilatkozás háttérében a Koskinen által is ismert alkotmányos (liberális) törekvések álltak, amelyek az adott nemzetközi helyzet kihasználására és a finn politikai keretek megreformálására irányultak. Koskinen osztotta a dagbladisták véleményét a politikai és polgári szabadság kiszélesítéséről, de nem támogatta a külföldi (elsősorban angol) minták szolgai átvételét. Ennek adott hangot a „Vielä vapaudesta” (Még egyszer a szabadságról) c. írásában: „A finn nemzetnek szüksége van politikai szabadságra, ezt senki sem tagadja. Szerintünk nemcsak a gyarapodás, de a nemzeti önismeret végett is. Ha a nemzeti önismeret fejlődéséhez politikai szabadságra van szükség, úgy a másik oldalról nézve nagyobb politikai szabadság nem állhat meg a nemzeti önismeret és az egységes szellem támasza nélkül.”

Majd odébb így folytatja: „Mi is szabadságot szeretnénk, de olyat, amelyet a nép maga kíván, és amelyre felügyel. Ilyen szabadság van most itt születőben, amikor a nép részt kap a törvényhozásban.” (Yrjö-Koskinen 1905: 148–149.)

A népképviselőt ugyanakkor szabályozott és felelősségteljes képviselői formaként jelenik meg a későbbi írásokban. Ebben felfedezhető Koskinen haladó gondolkodása, természetesen csak elvi deklaráció szintjén. A populista megnyilvánulás mögött annak tudata húzódik meg, hogy a tényleges reformok esélye valójában csekély, ami Koskinen politikusi vénáját igazolja. Magának a képviselő elvének a felvetésével a nemzeti szinten megjelenő felelősségre kíván rámutatni: „(...) az országgyűlés, ahová a nép megválasztja legrátermettebb és legokosabb férfiúit, sokkal jobban védi a nép érdekeit, mint azt a nép maga tenné. (...) A képviselő ne tartsa magát valamely település, rend vagy osztály kizárólagos megbízottjának, aki ezek helyi érdekeit védi, hanem legyen az egész nemzet, a haza képviselője (...), döntéseiben soha nem feledje, hogy a nemzet képviselői közé tartozik, máskülönben elvesz a képviselő nemzeti jellege. (...) A nemzetgyűlés, melynek tagjait az egyes rendek választják, mindig tartsa szem előtt, hogy a hatalom, amivel rendelkezik, a népé, nem valamely rendé vagy területé” – fogalmazza meg nézetét az „Edusmiehyden virka” (A képviselői feladat) c. cikkében (Yrjö-Koskinen 1905: 164–165).

4. Politikai nyilvánosság – nemzeti nyilvánosság

A sajtón keresztül megjelenő nyilvánosság mondhatni forradalmi áttörés volt a finn közéletben, mert ez már nemzeti nyilvánosságot jelentett (Rommi-Pohls 1989: 72). A sajtótörténeti kutatások érdekes adatokat közölnek, melyek szerint az egyes lapok előfizetőinek száma ugrásszerűen emelkedett, s jelentős százalékukat vidéki előfizetők tették ki, a fővárosban pedig számos napi- és hetilap jelent meg. A legnagyobb napilap a svéd nyelvű *Helsingfors Dagblad* volt: heti hatszori megjelenéssel a legolvasottabb lap lett. Az érdeklődést mégis a hangnemben, a stílusban történt változás jelentette. Az újságírás új hivatás lett, amit csak felelősségteljesen lehetett végezni. A lapok kiléptek passzív hírközlői szerepükből, egyre jellemzőbbek lettek az értékelő, kritikus hangvételű írások. A cél a nyilvánosság kiszélesítése, minél nagyobb tábor megszerzése volt, amely legitimálja a lap köre csoportosulók ideológiáját. A legfontosabb lapok folyamatosan figyelemmel kísérték a külföldi és belföldi politikai eseményeket, az egyes témáknak már külön szerkesztője volt. A *Helsingin Uutiset* értékeléseit Koskinen és Agathon Meurman írta, pontosan elválasztani egymástól kettejük kézjegyeit nem is nagyon lehet; a külpolitikát pedig Jaakko Forsman kommentálta.

A sajtó nemcsak a nyilvánosság fóruma lett, pótolva a még hiányzó intézményeket, pl. az országgyűlést vagy a társadalmi szervezeteket, hanem egyszersmind véleményformáló erővé vált azáltal, hogy a politikai vitákban is szabadabb hangvételt engedett meg magának. Koskinen a következőképp határozta meg a „nyilvánosság (értsd: sajtó) hivatását”: „A nyilvánosság hivatásának fontos szerepe van a nemzet életében (...), de nem lehet politikai tevékenységnek nevezni; az újságíró beszél a politikáról, értékeli és megmondja, hogy mi a teendő, de a tett és a szó közt nagy a különbség. (...) Az újságíró egy kicsit politikus, egy kicsit tudós és egy kicsit író is, de igazán egyik sem” (Yrjö-Koskinen 1905: 142). Nincsenek tehát szétválasztva az egyes hivatások, ami a XIX. század jellemzője volt. A finn nemzeti eszme, amely a század első felében a nép művelését, a finn nemzet irodalmi és kulturális gyökereinek megkeresését, megjelenítését és megőrzését tartalmazta, a század második felére a nacionalista ideológia talpkövévé változott. Ebben a folyamatban az ideológiai elemek dominálnak, de a mozgástér is egyre szélesebbé válik. Koskinen a fennomán gondolatot a közéletbe, az oktatásba és a tudományokba is belevitte, ezzel valósítva meg a század első felének finn értelmisége által támasztott követelményt, mely szerint az értelmiség felelősséggel tartozik az egész nemzet művelődéséért és vezetéséért, ugyanakkor eredményesen fektette le egy politikai csoport ideológiai alapjait is.

5. Következtetések

Koskinen itt tárgyalt egyéves működése választ ad arra a kérdésre, hogy milyen irányban képzelte el a finn fejlődést, és arról árulkodik, hogy személyében olyasvalaki lépett színre a finn politikai életben, aki szakítani kívánt az addigi gyakorlattal, s ehhez megvoltak a szilárd ideológiai alapjai és elképzelései. A korszakról és a benne élő politikusról, mozgásterének korlátairól és azok kiszélesítésére tett lépéseiről a vizsgált anyagból is képet alkothatunk. Ahhoz, hogy a fennománok érvényesülni tudjanak a politikában, a modern (és itt fontos a *modern* szó használata) sajtó által kínált eszközöket kellett igénybe venniük. Elegendőek voltak-e céljuk eléréséhez ezek az eszközök? Nem. Azok a kategóriák, melyekben gondolkodtak, megváltoztatták-e a politikai gyakorlatot? Nem. Az aktuálpolitika mindig kegyetlenebb, mint azt az idealisták elképzelik. A finn közélet viszont számos új elemmel gazdagodott. A sajtóvita és a politikai folyamatok értékelése a lapokban korábban teljesen ismeretlen és tiltott területek voltak. Megjelenésük jelentősen befolyásolta az egész finn politikai és eszmei fejlődést, köztük a fennománokét is.

Irodalom:

- Jussila, Osmo 1987: *Maakunnasta valtioksi*. WSOY, Juva.
- Karkama, Pertti 2001: *Elias Lönnrot ja ajan aatteet. Kansakunnan asialla*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Langren, Lars 1988: Kieli ja aate – politisoituva sanomalehdistö 1860–1889. In: *Suomen lehdistön historia I. Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kustannuskiila, Kuopio. 269–420.
- Liikanen, Ilkka 1995: *Fennomania ja kansa. Joukkojärjestäytymisen läpimurto ja Suomalaisen puolueen synty*. Historiallisia tutkimuksia 191. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki.
- Manninen, Juha 1986: ”se voitti itselleen vain sivistyksen voitot.” Suomen hegeliläisyyden perusteemoja. In: Manninen, Juha–Paloluoto, Ilkka (szerk.), *Hyöty, sivistys, kansakunta. Suomalaista aatehistoriaa*. Pohjoinen, Oulu. 111–184.
- Rommi, Pirkko 1964: *Yrjö-Koskisen linja: myöntövyysuuntauksen hahmottuminen suomalaisen puolueen toimintalinjaksi*. Aalto, Lahti.
- Rommi, Pirkko–Pohls, Maritta 1989: Poliittisen fennomanian synty ja nousu. In: Tommila, Päiviö (szerk.), *Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia*. Gummerus, Jyväskylä. 69–118.
- Suolahti, Gunnar 1933: Yrjö-Koskinen Åbo Tidningar -lehdessä 1853–1854. *Historiallinen arkisto* XL, 14. 1–14.
- Vares, Vesa 2000: *Varpuset ja pääskyset: nuorsuomalaisuus ja Nuorsuomalainen puolue 1870-luvulta vuoteen 1918*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari 1905: *Kansallisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia II*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.
- Yrjö-Koskinen, Yrjö Sakari 1960 [1879]: *Johtavat aatteet ihmiskunnan historiassa*. Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki.